

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

*До 215-річчя Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Підручник

За редакцією професорів
В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна

6-те видання, перероблене і доповнене

Харків
«Право»
2021

Рекомендовано до друку вченою радою Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 2 від 25 жовтня 2019 р.)

Рецензенти:

О. О. Житний – доктор юридичних наук, професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

В. А. Мисливий – доктор юридичних наук, професор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»;

А. А. Музика – доктор юридичних наук, професор Державного науково-дослідного інституту МВС України, член-кореспондент НАПрН України

Колектив авторів:

доц. А. О. Байда – розд. XIV (§ 3, 4, 5); *проф. В. І. Борисов* – розд. III (пп. 5–8 § 1, § 2), розд. IV (§ 1, 3 у співавт. з В. А. Козаком, § 2), розд. V (у співавт. з О. В. Харитоновою), розд. XI; *доц. О. О. Володіна* – розд. III (§ 4); *доц. С. В. Гринчак* – розд. III (§ 3); *доц. Ю. В. Гродецький* – розд. VI (§ 3, 4), розд. XVIII (§ 2 – ст. 364 у співавт. з В. І. Тютюгіним; ст. 365; § 3 – ст. 364¹; § 4 – ст. 367 у співавт. з В. І. Тютюгіним; ст. 370; § 5 – ст. 365²); *проф. Н. О. Гуторова* – розд. XVI (у співавт. з О. В. Зайцевим); *проф. Л. М. Демидова* – розд. IX (§ 1–3), розд. X (у співавт. з В. П. Тихим); *доц. Ю. П. Дзюба* – розд. VII (у співавт. з М. І. Пановим); *доц. В. В. Ємельяненко* – розд. XII; *доц. О. В. Зайцев* – розд. XVI (у співавт. з Н. О. Гуторовою); *доц. І. О. Зінченко* – розд. VI (§ 1, 2, 5, 6); *доц. В. М. Киричко* – розд. VIII (у співавт. з В. Я. Тацієм), розд. XVIII (§ 1, § 3 – ст. 368³; § 5 – ст. 368⁴; § 6 – статті 366¹, 368⁵, 369², 369³), розд. XXI (§ 1, 2 – статті 436, 437, 438; § 3, § 4); *доц. В. А. Ус* – розд. IV (§ 1, 3 у співавт. з В. І. Борисовим); *доц. І. О. Харитонов* – розд. XX (у співавт. з О. В. Ус); *доц. К. М. Оробець* – розд. XIII (§ 3); *проф. М. І. Панов* – розд. VII (у співавт. з Ю. П. Дзюбою), розд. XVIII (у співавт. з О. Е. Радутним), розд. XX (у співавт. з С. О. Харитоновим); *доц. Ю. А. Пономаренко* – розд. XIII (§ 1, 2); *доц. О. Е. Радутний* – розд. XVII (у співавт. з М. І. Пановим); *доц. М. А. Рубашенко* – розд. II (§ 2 у співавт. з В. Я. Тацієм); *доц. І. В. Самощенко* – розд. IX (§ 4, 5); *проф. В. Я. Тацій* – розд. I, розд. II (§ 1, § 2 у співавт. з М. А. Рубашенко), розд. III (пп. 1–4 § 1), розд. VIII (у співавт. з В. М. Киричко); *проф. В. П. Тихий* – розд. X (у співавт. з Л. М. Демидовою); *проф. В. І. Тютюгін* – розд. XVIII (§ 2 – ст. 364 у співавт. з Ю. В. Гродецьким; статті 368, 369; § 4 – ст. 366; ст. 367 у співавт. з Ю. В. Гродецьким), розд. XIX (§ 1, § 2 – статті 371, 372, 375, 376; § 3; § 4 – статті 373, 383, 387, 396; § 6 – статті 382, 388, 389, 389¹, 390, 392, 393); *доц. О. В. Ус* – розд. XV (у співавт. з Р. С. Орловським); *доц. С. О. Харитонов* – розд. XX (у співавт. з М. І. Пановим); *доц. О. В. Харитонova* – розд. V (у співавт. з В. І. Борисовим); *доц. Є. В. Шевченко* – розд. VI (§ 7); *доц. М. В. Шепітько* – розд. XIX (§ 2 – ст. 376¹; § 4 – статті 384, 385; § 5; § 6 – статті 389², 390¹, 391, 394, 395)

Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 6-те вид., перероб. і допов. – Харків : Право, 2021. – 768 с.

ISBN 978-966-937-869-9

У підручнику на підставі Кримінального кодексу України 2001 р., досягнень науки кримінального права та з урахуванням судової практики висвітлюються основні питання Особливої частини кримінального права України. У шостому виданні підручника враховано зміни та доповнення до Кримінального кодексу України, які відбулися за період із 2001 р. до 1 листопада 2019 р., положення інших нормативно-правових актів, а також рішення Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, постанови та правові висновки Верховного Суду. Підготовлений з урахуванням положень Закону України № 2617-VIII від 22 листопада 2018 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень».

Для студентів, аспірантів та викладачів юридичних закладів вищої освіти, а також наукових і практичних працівників.

УДК 343.2(477)(075)

© Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін., 2015

© Тацій В. Я., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін., переробка і доповнення, 2020

© Видавництво «Право», 2021

Зміст

Перелік використаних скорочень.....	11
Розділ I. Поняття і система Особливої частини кримінального права. Наукові основи кваліфікації кримінальних правопорушень.....	14
§ 1. Поняття і система Особливої частини кримінального права.....	14
§ 2. Наукові основи кваліфікації кримінальних правопорушень.....	20
Контрольні запитання.....	28
Розділ II. Злочини проти основ національної безпеки України	29
§ 1. Поняття та ознаки злочинів проти основ національної безпеки України	29
§ 2. Види злочинів проти основ національної безпеки України	30
Контрольні запитання.....	42
Розділ III. Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи	43
§ 1. Кримінальні правопорушення проти життя.....	43
§ 2. Кримінальні правопорушення проти здоров'я особи	62
§ 3. Кримінальні правопорушення, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини, які вчинюються у сфері медичного обслуговування.....	77
§ 4. Інші кримінальні правопорушення, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини	88
Контрольні запитання.....	98
Розділ IV. Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи	99
§ 1. Поняття та види кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи.....	99
§ 2. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини, насильницьке зникнення, захоплення заручників, підміна дитини, незаконне поміщення в психіатричний заклад та примушування до шлюбу	100
§ 3. Торгівля людьми, експлуатація дітей та використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом.....	108
Контрольні запитання.....	114

Розділ V. Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.....	115
Контрольні запитання.....	130
 Розділ VI. Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина	131
§ 1. Види кримінальних правопорушень проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина	131
§ 2. Кримінальні правопорушення проти виборчих прав громадян.....	133
§ 3. Кримінальні правопорушення проти трудових прав громадян.....	149
§ 4. Кримінальні правопорушення у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності	157
§ 5. Кримінальні правопорушення проти інших особистих прав і свобод людини і громадянина	163
§ 6. Кримінальні правопорушення проти сім'ї.....	173
§ 7. Кримінальні правопорушення проти свободи совісті.....	179
Контрольні запитання.....	184
 Розділ VII. Кримінальні правопорушення проти власності.....	186
§ 1. Поняття і види кримінальних правопорушень проти власності	186
§ 2. Корисливі кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обертанням чужого майна на користь винного або інших осіб.....	188
§ 3. Корисливі кримінальні правопорушення проти власності, не пов'язані з обертанням чужого майна на свою користь або на користь інших осіб.....	202
§ 4. Некорисливі кримінальні правопорушення проти власності	218
Контрольні запитання.....	224
 Розділ VIII. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності	226
§ 1. Поняття, загальна характеристика та види кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.....	226
§ 2. Кримінальні правопорушення у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України.....	229

§ 3. Кримінальні правопорушення у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання	247
§ 4. Кримінальні правопорушення у сфері банкрутства.....	269
§ 5. Кримінальні правопорушення у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів.....	274
§ 6. Кримінальні правопорушення у сферах обслуговування споживачів та захисту їх прав, приватизації державного і комунального майна.....	288
Контрольні запитання.....	292

Розділ IX. Кримінальні правопорушення проти довкілля

§ 1. Поняття і види кримінальних правопорушень проти довкілля	293
§ 2. Кримінальні правопорушення проти екологічної безпеки	297
§ 3. Кримінальні правопорушення у сфері охорони та використання земель, надр, атмосферного повітря	300
§ 4. Кримінальні правопорушення у сфері охорони водних ресурсів.....	308
§ 5. Кримінальні правопорушення у сфері лісокористування, захисту рослинного і тваринного світу.....	312
Контрольні запитання.....	321

Розділ X. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки.....

§ 1. Поняття та види кримінальних правопорушень проти громадської безпеки.....	322
§ 2. Кримінальні правопорушення проти безпеки від соціальних джерел загальнопідвищеної небезпеки (створення та діяльність злочинних об'єднань: злочинної організації, банди, не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань, діяльність, що з ними пов'язана, а також терористична діяльність)	324
§ 3. Кримінальні правопорушення проти інформаційно-психологічної безпеки (від інформаційної зброї).....	349
§ 4. Кримінальні правопорушення проти безпеки деяких об'єктів	350
§ 5. Кримінальні правопорушення проти безпеки від незаконного поводження зі зброєю та іншими предметами, що становлять загальнопідвищену небезпеку для оточення.....	355

§ 6. Кримінальні правопорушення проти безпеки від порушення правил поводження зі зброєю або іншими предметами, що становлять загальнопідвищену небезпеку для оточення.....	363
§ 7. Кримінальні правопорушення проти радіаційної безпеки.....	365
§ 8. Кримінальні правопорушення проти пожежної безпеки	367
Контрольні запитання.....	368

Розділ XI. Кримінальні правопорушення

проти безпеки виробництва.....	370
§ 1. Поняття та види кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва	370
§ 2. Кримінальні правопорушення у сфері безпеки праці	375
§ 3. Інші кримінальні правопорушення у сфері безпеки виробництва.....	379
Контрольні запитання.....	385

Розділ XII. Кримінальні правопорушення проти безпеки руху

та експлуатації транспорту.....	386
§ 1. Поняття, загальна характеристика і види кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту	386
§ 2. Кримінальні правопорушення, що посягають на безпеку руху та експлуатації залізничного, водного і повітряного транспорту	390
§ 3. Кримінальні правопорушення, що посягають на безпеку руху та експлуатації автотранспорту та міського електротранспорту.....	400
§ 4. Інші кримінальні правопорушення, що посягають на безпечну роботу транспорту	414
Контрольні запитання.....	421

Розділ XIII. Кримінальні правопорушення

проти громадського порядку та моральності.....	422
§ 1. Загальна характеристика і види кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності.....	422
§ 2. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку.....	424
§ 3. Кримінальні правопорушення проти моральності	437
Контрольні запитання.....	360

Розділ XIV. Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення	462
§ 1. Поняття і види кримінальних правопорушень проти здоров'я населення	462
§ 2. Кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів та інших предметів, небезпечних для здоров'я населення	470
§ 3. Кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним заволодінням наркотичними засобами, а також обладнанням, призначеним для їх виготовлення	482
§ 4. Кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним вживанням наркотичних і одурманюючих засобів, а також допінгу	486
§ 5. Інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення	491
Контрольні запитання	497

Розділ XV. Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації	498
§ 1. Кримінальні правопорушення, які посягають на відносини у сфері охорони державної таємниці або конфіденційної інформації	499
§ 2. Кримінальні правопорушення, які посягають на недоторканність державного кордону	505
§ 3. Кримінальні правопорушення, які порушують порядок комплектування Збройних Сил України, що забезпечує її обороноздатність	512
Контрольні запитання	514

Розділ XVI. Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів	516
§ 1. Поняття, загальна характеристика і види кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальних правопорушень проти журналістів	516

§ 2. Кримінальні правопорушення у сфері використання державних символів	518
§ 3. Кримінальні правопорушення, пов'язані із перешкоджанням діяльності організацій та об'єднань громадян	519
§ 4. Кримінальні правопорушення проти представників влади, працівників правоохоронних органів, членів громадських формувань	522
§ 5. Кримінальні правопорушення у сфері використання документів і засобів отримання інформації	536
§ 6. Інші кримінальні правопорушення проти авторитету держави і діяльності об'єднань громадян	543
Контрольні запитання	548

Розділ XVII. Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку ... 549

§ 1. Поняття кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку	549
§ 2. Види кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку	553
Контрольні запитання	566

Розділ XVIII. Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг 568

§ 1. Поняття, ознаки і види кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг	568
§ 2. Кримінальні правопорушення, які посягають на нормальну службову діяльність в органах державної влади, місцевого самоврядування та в інших юридичних особах публічного права	580
§ 3. Кримінальні правопорушення, які посягають на нормальну службову діяльність в юридичних особах приватного права	600
§ 4. Кримінальні правопорушення, які посягають на нормальну діяльність службових осіб як публічного, так і приватного права	607

§ 5. Кримінальні правопорушення, які посягають на нормальну професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг	614
§ 6. Кримінальні правопорушення, які посягають на суспільні відносини у сфері діяльності різних спеціальних суб'єктів	622
Контрольні запитання	636

Розділ XIX. Кримінальні правопорушення проти правосуддя 637

§ 1. Поняття, ознаки та види кримінальних правопорушень проти правосуддя	637
§ 2. Кримінальні правопорушення, які посягають на відносини, що забезпечують реалізацію конституційних принципів здійснення правосуддя і належне виконання особами, що його здійснюють, своїх професійних (службових) обов'язків	642
§ 3. Кримінальні правопорушення, які посягають на відносини, що забезпечують здійснення правосуддя шляхом захисту життя, здоров'я, власності та особистої безпеки осіб, які здійснюють чи беруть участь у здійсненні правосуддя	652
§ 4. Кримінальні правопорушення, які посягають на відносини, що забезпечують одержання достовірних доказів та іншої інформації, необхідної для здійснення правосуддя	660
§ 5. Кримінальні правопорушення, які посягають на відносини, що забезпечують реалізацію права особи на захист та належне представництво її інтересів при здійсненні правосуддя	670
§ 6. Кримінальні правопорушення, які посягають на відносини, що забезпечують належне виконання рішень суду та інших органів, які сприяють здійсненню правосуддя	676
Контрольні запитання	695

Розділ XX. Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)	696
§ 1. Поняття та види військових кримінальних правопорушень	696
§ 2. Кримінальні правопорушення проти порядку підлеглості і військової честі	702

§ 3. Кримінальні правопорушення проти порядку перебування на військовій службі.....	707
§ 4. Кримінальні правопорушення проти порядку користування військовим майном і його зберігання	711
§ 5. Кримінальні правопорушення проти порядку експлуатації військової техніки.....	715
§ 6. Кримінальні правопорушення проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб	716
§ 7. Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку збереження військової таємниці.....	719
§ 8. Військові службові кримінальні правопорушення.....	720
§ 9. Кримінальні правопорушення проти порядку виконання військового обов'язку в бою та в інших особливих умовах	722
§ 10. Кримінальні правопорушення проти законів і звичаїв війни	725
Контрольні запитання.....	727
 Розділ XXI. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки	
людства та міжнародного правопорядку	728
§ 1. Поняття, загальна характеристика і види кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.....	728
§ 2. Кримінальні правопорушення проти миру	729
§ 3. Кримінальні правопорушення проти безпеки людства.....	738
§ 4. Кримінальні правопорушення проти міжнародного правопорядку.....	742
Контрольні запитання.....	747
 Рекомендована література.....	749

Навчальне видання

Тацій Василь Якович,
Борисов Вячеслав Іванович,
Тютюгін Володимир Ілліч та ін.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Підручник

За редакцією професорів
В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна

6-те видання, перероблене і доповнене

Видається в авторській редакції

Коректори *М. М. Поточняк, А. А. Фесенко*
Комп'ютерна верстка *О. А. Лисенко*

Підписано до друку 27.09.2021.
Формат 60×90/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 42,5. Обл.-вид. арк. 36,8. Тираж 1000 прим.
Вид. № 2387

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
вул. Чернишевська, 80а, Харків, 61002, Україна

Тел./факс (057) 716-45-53

Сайт: <https://pravo-izdat.com.ua>

E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua

E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011

Виготовлено у друкарні ТОВ «ПРОМАРТ»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 5748 від 06.11.2017